

Száműzötként az Amstel fedélzetén...

Nyolc magyar gályarab prédikátor bejegyzése
Johannes Albertus Zaunschlifer albumában

Amszterdam, 1676. október 27.

I.

A legnagyobb holland admirális, Michiel Adriaanszoon de Ruyter (1607–1676) neve, aki 1676. február 11-én a Nápolyi-öbölben 26 magyar prédikátort szabadított ki a spanyol gályákról, még napjaink Magyarországon sem veszített sokat ragyogásából és aktualitásából. A Debreceni Református Kollégium impozáns épülete előtti parkban található de Ruyter-szobor árnyékában még 2001 februárjában is, 325 évvel a prédikátorok kiszabadítása után, hálás megemlékezéseknek és ünnepélyes koszorúzásnak lehettek a jelenlévők fül- és szemtanúi.

Aki részletesebben ismeri a kiszabadított gályarab prédikátorok történetét, tudja, hogy útjuk Velencén keresztül vezetett a biztonságos otthont jelentő Zürichbe, ahol 1676 májusának végén tárt karokkal fogadták őket. Buccari (a Fiume melletti Bakar) börtönéből szabadult néhány magyar prédikátortársuk július közepén csatlakozott hozzájuk. Így lett Zürich mintegy másfél esztendőn keresztül a hontalan, s nincstelen magyar száműzöttek vendégszerető menedékhelye és központja, ahonnan aztán – hazájukba való visszatérésüket elősegítendő – az európai protestáns hatalmak közbenjárásával próbáltak nagyobb nyomást gyakorolni a bécsi kormányra.

E cél érdekében 1676 júliusának végén a magyar gályarab prédikátorok csaknem feléből álló két delegáció indult útnak Zürichből. Az egyik Szászország felé vette az irányt. A másik, s egyben tekintélyesebb csoport pedig Hollandiába indult. Ez utóbbinak nyolc prédikátor volt tagja, két lutheránus: Nikléci Boldizsár és Steller Tamás, valamint hat református: Bátorkeszi István, Beregszászi István, Jablonczai János, Köpeci Balázs, Otrokócsi Fóris Ferenc és Szomodi János. Nikléci fennmaradt albumának köszönhetően tudjuk, hogy a társaság az út nagy részét hajón tette meg, s többek között Heidelberg, Frankfurt és Köln érintésével augusztus végén érkezett meg Utrechtbe. Ott aztán augusztus 28-án legelsőik között az utrecht professzorral és egyben *rector magnificus*sal, Johannes Leusdennel találkoztak, aki egykori diákja, Otrokócsi Fóris Ferenc révén, mindenkinél jobban ismerte a gályarab prédikátorok szomorú történetét, s aki már a kezdetektől fogva minden tekintélyét latba vetette érdekükben. Az újbóli viszontlátás bizonyára mindkettejük számára felejthetetlen pillanat lehetett.

Ezzel kezdődött tehát a prédikátorok hollandiai tartózkodása, melynek során 1676. november közepéig ellátogattak Leidenbe, a hágai rezidenciába, Haarlembe és Amszterdamba, minek utána Rotterdam és Brielle érintésével áthajóztak Angliába.

---

¹ Dr. Ferenc Postma (sz. 1945) az amszterdami Vrije Universiteit Teológiai Karának teológus és filológus munkatársa, s egyben a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem rendkívüli professzora.

II.

Jelenlegi ismereteink alapján nem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy a nyolc magyar pontosan hol és mikor találkozhatott először az oostzaani prédikátorral, Johannes Albertus Zaunschliferrel. Nikléci albuma mindenesetre Haarlem irányába mutat. Ez utóbbi már csak azért sem elképzelhetetlen, mert Oostzaan – azaz „Oost-Sanen”, ahogy maga Zaunschlifer írja – egyházközsége a haarlemi egyházmegyének képezte részét. A találkozás legvalószínűbb időpontjának az az egyházi összejövétel tűnik, amelyre Haarlemben került sor 1676 októberének első hetében, röviddel a prédikátorok Amszterdamba történő elutazása előtt.

Kapcsolatuk azonban ezt követően sem szakadt meg. Tény ugyanis, hogy Amszterdamban ugyanennek a hónapnak a végén, röviddel egymás után még legkevesebb két másik találkozásra is sor került: október 25-én Zaunschlifer egy baráti bejegyzéssel tisztelte meg Nikléci albumát, majd két nappal később, október 27-én, mind a nyolc magyar prédikátor egy-egy bejegyzéssel gazdagította Zaunschlifer albumát. Zaunschlifer a kis könyvet, melyet éveken keresztül nem használt, kifejezetten erre az alkalomra vitte magával az összejövételre. Ez utóbbiból arra következtethetünk, hogy a prédikátorok bejegyzéseiket egyúttal búcsúüzenetnek is szánták.

Ezzel azonban az utolsó szó Zaunschliferről még korántsem hangzott el. A magyarok bejegyzéseikben szuperlatívuszokban, ám semmi esetre sem csak udvariassági szinten, adnak hangot a tiszteletes oostzaani „lekipásztor” iránt érzett nagyrabecsülésüknek. Egyben köszönetüket fejezik ki azért a buzgó szorgalomért, mellyel Zaunschlifer az érdeklükben fellépett, továbbá azért a keresztyéni felebaráti szeretetért, melyet „az Úr nevében” irányukban tanúsított: „multa charitatis opera”, ahogy Nikléci írja. Annyi tehát bizonyosan megállapítható, hogy az első haarlemi találkozás nem maradt következmények nélkül. A magyar prédikátorok szomorú sorsa és siralmas helyzete olyan hatással volt Zaunschliferre, hogy az érdeklükben az egyházközségben és az egyházmegyében pénzügyűrtési akcióba kezdett. A haarlemi egyházmegye egyik rendkívüli gyűlésén, még október 20-án, a magyar prédikátorok érdekében a következő határozat született: „E tiszteletre méltó férfiak érdekében minden templom az eddiginél nagyobb mértékű anyagi támogatást nyújtson.” Nem nehéz kitalálni, hogy a döntés hátterében a szellemi irányító feltehetőleg Zaunschlifer volt. Az egyházmegye minden bizonnyal őt bízta meg az összegyűjtött pénz átadásával. A fentiek ismeretében más megvilágításba kerül Zaunschlifer október végi két, röviddel egymás után lezajlott amszterdami találkozója a magyar küldöttséggel. Mindkét alkalom a keresztyéni „charitas”, gyakorlatilag az egyházi áldozatvállalás, illetőleg az összegyűjtött adományok átadásának jegyében tellett: október 25-én (vasárnap) az oostzaani község és templom, október 27-én pedig a haarlemi egyházmegye adományainak átadására került sor. Talán épp Nikléci lehetett az, aki Zaunschlifert rábírta arra, hogy ez utolsó alkalomra hozza magával „rég” albumát ...?

Más forrásból tudjuk, hogy a magyar száműzötteket, sanyarú helyzetük jobbrafordulása érdekében, amszterdami hittestvéreik – az egyházmegye, az egyháztanács és a diakónia – is ellátták pénzádománnyal. Így 1676. november 3-án, pontosan egy héttel azután, hogy Zaunschlifertől búcsút vettek, ellátogattak az amszterdami diakóniába, ahol boldogan átvehették a nekik szánt utolsó egyházi adományt. Ugyanennek a hétnek a végén a nyolc magyar elhagyta az Amstel fedélzetén lévő szállását, hogy útra keljen Anglia felé.

Epilógus

Ajánljuk e nyolc, a mai napig ismeretlen „magyar” bejegyzést, nagyszerű barátunknak és munkatársunknak, Marjovszky Tibor professzornak. Ő, aki a magyar gályarab mártírokéval megegyező hithagyományból merít, mindenkinél jobban átérzi a Zaunschlifer albumába írott bejegyzések mély értelmét és jelentőségét. A gályarab prédikátorok töretlen hitének és Istenbe vetett feltétlen bizalmának e bizonyítékai szolgálnak áldásként számára ... *Cum voto gratulatorio*.

Tanulmányunk e magyar fordításával egyúttal tisztelni szeretnénk a hirtelen elhunyt kiváló erdélyi szaktárs és kolléga, Tonk Sándor professzor emléke előtt is ... *In piam memoriam*.

Függelék

A Zaunschlifer albumában található nyolc „magyar” bejegyzés

I. Bejegyzés

Fol. 97 [recto].

* **Johannes P. Jablonczai** – [Jablonczai János]

Rom. 14.8.

Nam sive vivimus, D[omi]no vivimus etc.

Honoris & memoriae Τεκμεριον Reverendo ac Clarissimo Viro D[omi]no Alberto Zaunschlifero, Eccle[si]ae Ostzanensis Pastori vigilantissimo, suique memoriam commendat Johannes P. Jablonczai, Ungarus, olim in Eccl[esi]a Bejensi in Patria Pastor, post pro testimonio JEsu in carceribus & Triremibus Neapolitanis captivus, nunc exul in oris Hollandor[um] Amstelae 1676 27. Oct.

Jegyzetek:

1. Róm 14,8 [Károli Gáspár fordítása]: „Mert ha élünk, az Úrnak élünk; ha meghalunk, az Úrnak halunk meg. Azért akár éljünk, akár haljunk, az Úrén vagyunk.”
2. Τεκμεριον. Értsd: Τεκμήριον – „sign”, „symbol”, „proof” (Liddell–Scott, 1768).
3. Jablonczaival kapcsolatban lásd: Szinnyei, V, 249–250. (s. v. Jablontai). Jablonczai előzőleg („olim”) református lelkész volt Bejcen.
4. Fol. 97 [verso] üres.

II. Bejegyzés

Fol. 141 [recto].

* **Basilus Kalter Köpecinus** – [Köpeczi Balázs]

יהוה קרן ישעי ומשגבי

Ἐν ἀπόποις πόρον εὗρισκε ὁ Θεός.

Rom. 14. 8.
Nam sive vivimus, D[omi]no vivimus etc.
Honoris & memoriae T[ec]m[er]ion Reverendo ac Clarissimo Viro D[omi]no Alberto Zaunschlifero, Eccle[si]ae Ostzanensis Pastori vigilantissimo, suique memoriam commendat Johannes P. Jablonczai, Ungarus, olim in Eccl[esi]a Bejensi in Patria Pastor, post pro testimonio JEsu in carceribus & Triremibus Neapolitanis captivus, nunc exul in oris Hollandor[um] Amstelae 1676 27. Oct.

Act[a] 20.32. Per accommodationem: Commendo vos DEo,
(Qui ex charitate ministrastis, et ministratis Christi servis,
Hebr. 6) et sermoni gratiae ipsius. Adsit DEus vobis
Spiritus sui gratia, ut salvi, ac incolumes DEo, Ecclesiae,
et Patriae vivere possitis.

2 Thess. 1.5. Az Úr emlékezzék meg a' ti munkás szerete-
teteiről, melyet az Úr nevében mi hozzánk meg muta[t]-
tatok. Hungarus Hungarice Scripta legenda dedit.

Ex Triremibus Hispanico Neapolitanis, per admiranda[m] DEi
Providentiam benigne liberatus, Christi Servus, ac Martyr
Jesu, Basilius Kalter Köpecinus Ungarus; nuper
Ecclesiae reformatae Szcharosiensis Minister, nunc
vero pro veritate Evangelica exul, Sic memori-
am sui cum voto gratulatorio commendat Viro admo-
du[m] Reverendo, ac Clarissimo D[omi]no Alberto Zaunclifero,
Verbi Divini Ministro zelosissimo, amica manu.
Amsterodami, A. 1676 die 27. [Octo]bris, in exilio etc.

Jegyzetek:

1. Héber részidézet – Zsolt 18,3 (= 2Sám 22,3) [Károli Gáspár fordítása]: „Az Úr ..., idvességem szarva, menedékem.” – Megjegyzés: Itt kétségtelenül mint nominális mondat olvasandó.
2. Görög idézet – *πόρος*: „a way out” (Liddell–Scott, 1451). – „Isten minden nehéz helyzetből talál kiutat.”
3. Acta [Az Apostolok Cselekedetei] 20,32 [Károli Gáspár fordítása]: „És most, atyámfiai, ajánlak titeket az Istennek ...”
4. Hebr. 6 [Zsid 6] – értsd Zsid 6,10 [Károli Gáspár fordítása]: „Mert nem igazságtalan az Isten, hogy elfelejtkezzék a ti cselekedeteitekről és a szeretetről, melyet tanúsítottatok az ő neve iránt, mint akik szolgáltatok és szolgáltok a szenteknek” [sc. *per accommodationem*: nekünk, Krisztus magyarországi szolgálóinak].
5. 2Thessz 1,5 [Károli Gáspár fordítása]: „Bizonyosságul az Isten igazságos ítéletének; hogy méltóknak ítéltessetek az Isten országára, amelyért szenvedtek is.” – Megjegyzés: Az ezután következő magyar szöveg újból a Zsid 6,10-zel hozható összefüggésbe (lásd fent).
6. Köpeci előzőleg református lelkész volt Szkároson (jelenleg Szlovákia).
7. Fol. 141 [verso] üres.

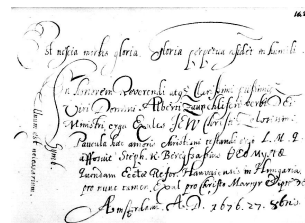
III. Bejegyzés

Fol. 142 [recto].

* Steph[anus] K. Beregszaszius – [Beregszászi István]

Est nescia mortis gloria. Gloria perpetua residet in humili.

In honorem Reverendi atque Clarissimi, Piissimique
Viri, Domini Alberti Zauncliferi, verbi DEi
Ministri, erga Exules JESU Christi Zelosissimi,
Paucula haec amoris christiani testandi ergo L. M. Q.

apposuit Steph. K. Beregszaszius, ΘEOMysta
quondam Eccl[esi]ae Refor[matae] Hanvaiensis in Hungaria,
pro nunc tamen Exul pro Christo, Martyr est ipse DEi.
Amsterdami, A.D. 1676. 27. [Octo]bris.

Symb.

Unum est necessarium.

Jegyzetek:

1. „Est nescia ...” – Feltehetőleg 1Pt 5,5-ből származik [Károli Gáspár fordítása]: „... mindnyájan pedig, egymásnak engedelmeskedvén, az alázatosságot öltsetek fel, mert az Isten a kevélyeknek ellene áll ...”, vö. továbbá 1Pt 5,10.

2. L. M. Q. – i. e.: Libens Meritoque, esetleg Lubens Meritoque, „szívesen, és jó okkal”.

3. ΘEOMysta – theomysta: Az Isteni titkok tudója, azaz Isten Szavának Szolgálója: Verbi Divini Minister, Verbi Dei Minister.

4. Symb. – „Unum est necessarium”, „De egy a szükséges dolog”, a lap bal oldalára írva, vö. Lk 10,42 [Károli Gáspár fordítása].

5. Beregszászival kapcsolatban lásd: Zoványi–Ladányi, 70. (s. v.). Beregszászi előzőleg („quondam”) református lelkész volt Hanván (jelenleg Szlovákia).

6. Fol. 142 [verso] és Fol. 143 [recto] üresek.

IV. Bejegyzés

Fol. 143 [verso].

* **Stephanus Bátorkeszi** – [Bátorkeszi István]

Gal. 6 vs. 8.

Qui seminat spiritui, ex spiritu metet vitas aeternas.

Admodum R[everen]do ac Clar[i]ss[im]o Viro, D[omi]no
Alberto Zaunclifero, M[inist]ro Verbi Dei fid[eli]ss[im]o,
in perpetuam sui nominis memoriam apposuit
Stephanus Bátorkeszi, olim M[iniste]r E[cclesiae] R[eformatae] Wesz-
primiensis; nunc vero pro veritatis Evangelicae
Confessione Exul.

Symb.

Mihi in vita & in morte lucrum est Ch[ris]tus.

Phil[ip.] 1.21.

Amst., die 27. [Octo]bris

A. 1676.

Jegyzetek:

1. Gal 6,8 [Károli Gáspár fordítása]: „... aki vet az ő testének, a testből arat veszedelmet; aki pedig vet a léleknek, a lélekből arat örök életet”.

2. Symb. – Fil 1,21 [Károli Gáspár fordítása]: „Mert nékem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség.”

3. Bátorkeszivel kapcsolatban lásd: Szinnyei, I, 691 (s. v.). Bátorkeszi előzőleg („olim”) református lelkész volt Veszprémben.

Gal. 6 vs. 8.
Qui seminat spiritui, ex spiritu metet vitas aeternas.
Admodum R[everen]do ac Clar[i]ss[im]o Viro,
Alberto Zaunclifero, M[inist]ro Verbi Dei fid[eli]ss[im]o,
in perpetuam sui nominis memoriam apposuit
Stephanus Bátorkeszi, olim M[iniste]r E[cclesiae] R[eformatae] Wesz-
primiensis; nunc vero pro veritatis Evangelicae
Confessione Exul. Symb.
Amst. die 27. Octob. 1676.

Philip. 1. & 21.
Egoi το γαρ Χριστος & το αμοδιον της ζωης.
Admodum Reverendo ac doctissimo Vi-
ro Alberto Zaunclifero, Ecclesiae West-
primiensis Pastori vigilantissimo, honoris
& amoris ergo tanquam Pastori suo plurimum
observando & grati in Christo semper dilecti-
ssimo, apposuit Franciscus Török-Ostrovci-
nus, post vincula Treverum Exul, propter
testimonium JCh[risti].
Amstelodami die 27 Octob. 1676.

V. Bejegyzés

Fol. 144 [recto].

* **Balthasar Nickletzius** – [Nikléci Boldizsár]

Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius.

Ebr. 6.10.

Quia debui, testari volui haec, de Viro Clarissimo Doctissimo Domino Alberto Zaunchlifero, postquam ab eo multa charitatis opera expertus fui Balthasar Nickletzius, nuper Eccl[es]iae Also-Strehovien[sis] V. D. M.; nunc vero pro testimonio Jesu Exul.

Amsterodami, 27. [Octo]br[is].

Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius. Ebr. 6. 10.

Quia debui, testari volui haec, de Viro Clarissimo Doctissimo Domino Alberto Zaunchlifero, postquam ab eo multa charitatis opera expertus fui Balthasar Nickletzius, nuper Eccl[es]iae Also-Strehovien[sis] V. D. M.; nunc vero pro testimonio Jesu Exul.

Jegyzetek:

1. Ebr. 6.10 – Zsid 6,10 [Károli Gáspár fordítása]: „Mert nem igazságtalan az Isten, hogy elfelejtkezzék a ti cselekedeteitekről és a szeretetről, melyet tanúsítottatok az ő neve iránt ...” [sc. mint akik szolgáltatok és szolgáltok a szenteknek (értsd: nekünk, Krisztus magyarországi szolgálóinak)].

2. V. D. M. – Verbi Divini Minister, Verbi Dei Minister.

3. Nikléci előzőleg lutheránus lelkész volt Alsósztregován (jelenleg Szlovákia).

4. A hely és időpont megjelölése a lap bal oldalán található.

5. Fol. 144 [verso], Fol. 145 [recto és verso] és Fol. 146 [recto és verso] üresek.

VI. Bejegyzés

Fol. 147 [recto].

* **Thomas Steller** – [Steller Tamás]

Ὁς λυπούμενοι ἀεὶ δὲ ΧΑΙ' ΠΟΝΤΕΣ.

Οὐ γὰρ τὶς πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο.

Viro R[evere]ndo & Eruditissimo D[omi]no Possessori omnia fausta feliciaque cordicitus apprecatus, merito memoriam sui com[m]endaturus apponere, ut debuit, voluit Thomas Steller Hungarus, im[m]eritus Gymnas[iu] Neosoliensis quonda[m] Con-Rector, jam indignus Christi Exul peregrinus.

M[anu] p[ro]pria].

Sym[b.].

עזרי מעם יהוה

Ps. 121.2.

Amsterodami, VI Calend. Novembr[is]

A[nn]o MDCLXXVI.

Ὁς λυπούμενοι, ἀεὶ δὲ ΧΑΙ' ΠΟΝΤΕΣ.
Οὐ γὰρ τὶς πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο.

Sym
: עזרי
מעם יהוה
Viro R[evere]ndo & Eruditissimo D[omi]no Possessori omnia fausta feliciaque cordicitus apprecatus, merito memoriam sui com[m]endaturus apponere, ut debuit, voluit Thomas Steller Hungarus, im[m]eritus Gymnas[iu] Neosoliensis quonda[m] Con-Rector, jam indignus Christi Exul peregrinus.

Jegyzetek:

1. Görög idézet – 2Kor 6,10 [Károli Gáspár fordítása]: „Mint bánkódók, noha mindig örvendezők ...”
2. Görög idézet – Homérosz: *Íliász* XXIV. 524: „no good comes of weeping” (Liddell–Scott, 1459); szó szerint: „Nullus enim profectus est tristis luctus.”
3. cordicitus – „tisza szívből”.
4. Symb. – Zsolt 121,2 [Károli Gáspár fordítása]: „Az én segítségem az Úrtól van.” – A héber szöveg az eredetiben az alábbi három kezdőbetűvel rövidítve kerül megjelölésre: ך ם ן – A Zsolt szövegjelölés az eredeti szövegben az alábbi görög kezdőbetűvel történik: Ψ. – Mindez a lap bal oldalára van írva, akárcsak a hely és időpont megjelölése, mely a szöveg alatt található.
5. Stellerrel kapcsolatban lásd: Zoványi–Ladányi, 556 (s. v.). Steller előzőleg („quondam”) conrector volt Besztercebánya (jelenleg Szlovákia) lutheránus gimnáziumában.
6. Fol. 147 [verso] és Fol. 148 [recto és verso] üresek.

VII. Bejegyzés

Fol. 149 [recto].

* *Joannes Szomodi* – [Szomodi János]

Heb. 13.5.

Ipse dixit: Nequaquam te omittam, neque unquam te deseram.

Ante ruat coelum, Deus & sese oderit ipse,
quam sibi fidentem deseruisse queat.

In amicitiae Symbolum R[everen]do ac Clariss[im]o D[omi]no

Possessori, Ministro DEi Eximio, apposuit

Joannes Szomodi, Servus DEi in Hungaria
indignus, nuper ex vinculis Evangelii, trire-
mibus scil. Neapolitanis gratia DEi libera-
tus, nunc Exul.

Amstelodami, 6 Cal. [Novem]br[is]

A[nn]o 1676.

Heb. 13. 5.
Ipsi dixit: Nequaquam te omittam, neque unquam te
deseram.
Ante ruat coelum, Deus & sese oderit ipse,
quam sibi fidentem deseruisse queat.
In amicitiae Symbolum R[everen]do ac Clariss[im]o D[omi]no
Possessori, Ministro DEi Eximio, apposuit
Joannes Szomodi, Servus DEi in Hungaria
indignus, nuper ex vinculis Evangelii, trire-
mibus scil. Neapolitanis gratia DEi libera-
tus, nunc Exul.
Amstelodami, 6 Cal. [Novem]br[is]
A[nn]o 1676.

Jegyzetek:

1. Heb. 13.5 – Zsid 13,5 [Károli Gáspár fordítása]: „... mert ő mondotta: Nem hagylak el, sem el nem távozom tőled”. – Ezzel kapcsolatban lásd továbbá: 2Kor 4,9.

2. „Ante ruat coelum ...”. – A Zsid 13,5-ből származó idézet témájának nyomatékos megismétlésére kerül itt sor: „Hamarabb szűnik meg az ég létezni, vagy kezdi Isten magát gyűlölni, semmint hogy cserbenhagyná azt, aki bízik Benne.”

3. Szomodi előzőleg református lelkész volt Szenden.

4. Fol. 149 [verso] üres.

יהוה קרן ישעו דמשכב
Ev a triremibus ex vinculis Evangelii, trire-
mibus scil. Neapolitanis gratia DEi libera-
tus, nunc Exul.
Amstelodami, 6 Cal. [Novem]br[is]
A[nn]o 1676.

VIII. Bejegyzés

Fol. 150 [recto].

* *Franciscus Foris Otrókocsinus* – [Otrókócsi Fóris Ferenc]

Philip. 1 vs. 21.

Ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν Χριστὸς καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος.

Admodum Reverendo ac doctissimo Vi-
ro, D[omino] Alberto Zaunslifero, Ecclesiae Oost-
Zanensis Pastori vigilantissimo, honoris
& amoris ergo tanquam Fautori suo plurimum
observando, & fratri in Christo Jesu dilectis-
simo, apposuit Franciscus Foris Otrókocsi-
nus; post vincula Triremium, exul propter
testimonium Jesu.
Amstelodami, die 27. Octob[ris]. 1676.

Jegyzetek:

1. Görög idézet – Fil 1,21 [Károli Gáspár fordítása]: „Mert nékem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség.”
2. Otrókócsi Fórisal kapcsolatban lásd: Zoványi–Ladányi, 446–447. (s. v.). Otrókócsi előzőleg református lelkész volt Rimaszécsen (jelenleg Szlovákia).
3. Fol. 150 [verso] üres.

Irodalomjegyzék és jegyzetek

Carla Faas (ed.): *Tableau*. [Tentoonstellingscatalogus] van aanwinsten verworven tijdens het bibliothecariaat van Prof. Dr. S. van der Woude, 1. 1. 1969–30. 4. 1977 ([Amsterdam], Universiteitsbibliotheek van Amsterdam, 1977). – Lásd elsősorban a 14–15. lapon. Itt részletes leírás található az albumról és magáról Johannes Albertus Zaunsliferről is. Zaunslifer az albumát groningeni egyetemi éve alatt (1651–1655) kezdte használni, s az, későbbi külföldi tanulmányútjai során, egyebek mellett Németországban és Svájcban (1656–1657) is rendszeresen gazdagodott bejegyzésekkel. Az albumot lelkészi kinevezése után azonban már csak ritkán vette elő. Épp ez teszi oly érdekessé az 1676. október 27-i keltezésű nyolc, magyar tollból származó bejegyzést. Időrendben egyébként ezek az album utolsó bejegyzései. Az album 1973-ban került az Amszterdami Egyetemi Könyvtár (UvA) birtokába. Jelenlegi jelzete a következő: Hs. XXV C 27.

Ezzel összefüggésben lásd továbbá: Ferenc Postma – Arian Verheij: '*Vijf album-inscripties van Menasseh ben Israel (1604–1657)*. Een eerste kennismaking', in: *Alef Beet* [Tijdschrift van de Vereniging tot bevordering van kennis van Hebreeuws], XI/2, 2001. 23–32, elsősorban a 29. l., ahol Menasseh 1654-ben Zaunslifer albumába írott bejegyzése kerül megtárgyalásra.

*

F. A. van Lieburg: *Repertorium van Nederlandse hervormde predikanten tot 1816*. Deel I: *Predikanten*, Deel II: *Gemeenten*. Dordrecht 1996. – Johannes Albertus Zaunsliferrel kapcsolatban lásd a munka első kötetében, 216. l.: Otto Zaunslifer lelkész fia, megkeresztelésére 1634. május 15-én Amersfoortban került sor; 1657-től Rheinbergben

[más néven Rijnberk; később Meurs] lelkész, 1672 őszétől pedig Oostzaanban; itt hunyt el 1678-ban. – Megjegyzés: Ahogy többek között az albumban található nyolc „magyar” bejegyzésből is kitűnik, a lelkész a hétköznapi életben Albertus Zaunschliferként mutatkozott be. Családneve esetében használta a „Zaunslifer” változatot is.

*

Peter F. Barton – László Makkai (ed.): *Rebellion oder Religion? Die Vorträge des internationalen Kirchenhistorischen Kolloquiums Debrecen, 12. 2. 1976*. Budapest 1977. – Lásd elsősorban Fabiny Tibor (37–46.) és Zsindely Endre (111–120.) e kötetbe írott tanulmányait.

Mihály Bucsay: *Der Protestantismus in Ungarn, 1521–1978. Ungarns Reformationskirchen in Geschichte und Gegenwart*. Teil I–II. Wien–Köln–Graz 1977–1979. – Az 1671–1681 közötti időszakról („Das Trauerjahrzehnt”) lásd a munka első kötetét, 178–189.

László Zs. Bujtás: *'A gályarab prédikátorok és Frans Burman levélváltása (1675–1676)'*. In: *Lymbus* [Művelődéstörténeti Tár], VI. Szeged 1999. 35–74. – A német nyelvű összefoglalót lásd 72–74. („Der Briefwechsel der ungarischen Galeerensklaven-Prediger mit Frans Burman, 1675–1676”)

László Makkai e. a. (ed.): *In memoriam eliberationis Verbi Divini Ministrorum Hungaricorum ad triremes condemnatorum MDCLXXVI*. Budapest 1976. – Lásd elsősorban 13–14, ahol a szóban forgó összes prédikátor neve feltüntetésre kerül. – Megjegyzés: E kiadvány tartalmaz néhány fényképet, amelyek Nikléci Boldizsár albumából származó bejegyzésekről készültek. Nikléci albumát jelenleg az Országos Széchényi Könyvtár őrzi, jelzete: Ms. 81 Duod. Lat. Megtalálható benne Zaunslifer 1676. október 25-i keltezésű bejegyzése is: Fol. 144 [recto].

László Makkai e. a. (ed.): *Galeria omnium sanctorum: A magyarországi gályarab prédikátorok emlékezete*. Budapest 1976. – Lásd elsősorban a 125. l., ahol annak a nyolc magyar prédikátornak neve olvasható, akik később ellátogattak Hollandiába. – Megjegyzés: Beregszászi István kivételével (aki „túszként” sínylődött a trieszti börtönben és később a Bakarból szabadultakkal együtt érkezett Zürichbe) mindannyian de Ruyternek köszönhetik szabadságukat.

E. [= Ödön] Miklós: *De houding der Nederlanden in de Hongaarsche geloofsvervolgingen, 1674–1680*. Amsterdam 1919. – Lásd elsősorban a 92–101. l., ahol többek között az „egyházmegyei jegyzőkönyvek” (Amsterdam), az „egyháztanácsai jegyzőkönyvek” (idem) és az „amszterdami diakónia jegyzőkönyveinek” (1676. október–november) ismertetésére kerül sor.

Abraham van Poot: *Naaumkeurig verhaal van de vervolginge aangerecht tegens de Euangelise leeraaren in Hungariën, nevens een bewijs van der selver onschuld aan de rebellie*. Amsteldam 1684. – Lásd elsősorban a 129–143. l. („De Naamen der Hungarise Martelaaren”).

Etele Thury: *Adatok a magyar protestáns gályarab-lelkészek történetéhez*. Budapest 1912.

Endre Zsindely: *Die Befreiung ungarisch-protestantischer Prediger von den Galeeren und ihre Aufnahme in Zürich vor 300 Jahren*. Zürich 1977. [= Separatdruck aus dem Zürcher Taschenbuch auf das Jahr 1978. 119–131.]

Biográfiai és bibliográfiai lexikonok

József Szinnyei (ed.): *Magyar írók élete és munkái*. I–XIV. Budapest 1891–1914; Reprint Budapest 1980–1981.

Jenő Zoványi – Sándor Ladányi (ed.): *Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*. Budapest 1977–3.

*

Köszönettel tartozom kollégámnak, Prof. dr. A. P. Bosnak a bejegyzések értelmezése során nyújtott segítségével, és Eredics Péternek (Rijswijk) a nyolc „magyar” bejegyzés átírásánál tanúsított nélkülözhetetlen támogatásáért, valamint azért a kutatómunkáért, melyet a haarlemi egyházmegye levéltári „aktáiban” (1674–1687) végzett az Észak-Hollandiai Állami Levéltárban (Rijksarchief in Noord-Holland te Haarlem). Köszönet illeti őt továbbá azért is, hogy azonnal késznek mutatkozott arra, hogy a jelen – eredetileg holland nyelven írott – tanulmányt e rendkívüli alkalom tiszteletére magyarra fordítsa.

A jelen tanulmány ezt megelőzően holland nyelven az alábbi kötetben látott napvilágot: Mária Kun e. a. (ed.): *Tanulmánykötet Marjovszky Tibor 50. születésnapja alkalmából*. Budapest 2003. 196–211.

Als Verbannter auf dem Deck des Amstels

Seit 30 Jahren befindet sich in der Universitätsbibliothek Amsterdam (UvA) das Album Amicorum von Johannes Albertus Zaunschlifer (1634–1678), damals seit 1672 Pfarrer zu Oostzaan, ein Dorf nördlich von Amsterdam. Dieses Album enthält acht Eintragungen ungarischer Herkunft, welche am 27. Oktober 1676 in Amsterdam abgefasst wurden.

Die acht Skribenten – zwei Lutheraner: Balthasar Nickletzius und Thomas Steller, und sechs Reformierte: Stephanus Bátorkeszi, Stephanus Beregszászi, Johannes Jablonczai, Basilius Köpeci, Franciscus Fóris Otrokócsi und Joannes Szomodi – gehören zu den sog. ungarischen „Galeerenpredigern”, die ihre Befreiung – im Februar 1676 bei Neapel – dem niederländischen Admiral De Ruyter verdankten.

Die Gruppe von acht Predigern besuchte nachher – von Zürich aus – die Niederlande, wo sie sich im Oktober 1676 mit Zaunschlifer getroffen haben. Ihre Eintragungen machen klar, dass der niederländische Pfarrer – ihnen zuliebe – nicht nur in der örtlichen Gemeinde eifrig Spenden gesammelt hatte, aber sich auch gekümmert hatte um eine Spendensammlung in dem grösseren Kirchenkreis von Haarlem.

Die Übertragung dieser kirchlichen Spenden fand am 25. bzw. am 27. Oktober 1676 statt, und zwar in Amsterdam. Dem letzten Treffen entstammen zugleich die acht „ungarischen” Eintragungen im Album Zaunschlifers, welche bis heute in der Forschung unbeachtet blieben.